

MORGENBLADET

Hvem kan lede kloden?

Verden mangler visjonære ledere som ser utover nasjonale egeninteresser.

Av Stein Tønnesson

Toppmøte: President Barack Obama og Kinas president Hu Jintao er mer opptatt av indrepolitiske spørsmål enn av å ta globalpolitiske initiativer. Her fra toppmøtet mellom dem 19. januar i år. Foto: Kevin Lamarque/Scanpix

De økonomiske krisetendensene i USA og Europa gjør det igjen påtrengende å diskutere hvordan det internasjonale samfunnet er organisert. Verden mangler ledere som kan stake ut en ny globalpolitisk kurs, skape grunnlag for ny balanse i handels- og finanssystemet

og gjennomføre klimapolitiske tiltak. Stormaktenes ledere er mer opptatt av å slukke branner og å skaffe seg støtte på hjemmebane enn av å ta globalpolitiske initiativer.

Verdens handelsorganisasjon (WTO) står i stampe. FN har en blek generalsekretær. Sammensetningen av FNs sikkerhetsråd forblir en etterlevning fra 1945, da USA og Europa dominerte verden.

Barack Obamas USA spiller ikke noen lederrolle. Presidenten er bundet på hender og føtter av det republikanske flertallet i Representantenes hus, som nekter å samarbeide om de budsjettnedskjæringene de hele tiden skriker etter og blokkerer enhver form for skatteøkning. I 2012 vil nesten alt handle om presidentvalget. På et seminar ved Institutt for forsvarsstudier i Oslo i forrige uke ble det hevdet at verden ikke lenger er unipolar, det vil si dominert av USA. Flere avviste dessuten at den unipolare orden kan etterfølges av en ny bipolar orden av kaldkrigstypen.

Kina ønsker seg en multipolar orden, der såkalt «fremvoksende stormakter» kan spille en større rolle. Olje- og gassseksportøren Russland har en litt for spesiell økonomisk situasjon til å bli pådriver i

en ansvarlig globalpolitikk eller til å bli motpol til USA. Statssekretær Espen Barth Eide i Utenriksdepartementet hevdet på seminaret at dagens verden ikke er polar i det hele tatt. Den er «nullpolar».

Er det noen sjanse for at nye stormakter tar globalpolitisk ansvar og fremmer nye initiativer? Da må de spille sammen og dessuten samarbeide med USA og EU. Lite tyder på at det vil skje. De nye stormaktenes regjeringer er mer opptatt av sine indre problemer enn av å utforme ny globalpolitikk.

Afrika har de siste årene opplevd betydelig økonomisk vekst, ikke minst på grunn av sin handel med Kina. Men Den afrikanske union (AU) er fortsatt ikke noen globalpolitisk aktør. Afrika består av hele 54 stater, og ingen av dem dominerer. Ingen afrikanere kan derfor oppnå stormaktsstatus. Det mest folkerike landet, Nigeria, er dessuten en korrump føderasjon med konstant tautrekking om hvordan makt og ressurser skal fordeles mellom sentralregjeringen og landets fattige og rike, muslimske og kristne delstater.

Sør-Afrika har vært i politisk forfall siden Nelson Mandela. En positiv konsekvens av at Afrika har så mange uavhengige stater, er at folk ellers i verden vet mer om afrikanske land enn kinesiske provinser og indiske eller amerikanske delstater. Men Afrika taler nesten aldri med én stemme.

Det gjør heller ikke Latin-Amerika, men Brasil har oppnådd en langt sterkere posisjon i verdenspolitikken enn Sør-Afrika og Nigeria. Jevnt god økonomisk vekst, stor vekt på fattigdomsbekjempelse og godt lederskap over lang tid har gjort Brasil til en god kandidat til et globalt lagspill som ikke finnes.

Kina er ikke lenger en fremvoksende makt, men en etablert stormakt, med verdens nest største økonomi. Likevel har Kina ennå ikke inntatt noen tydelig globalpolitisk rolle. Kinas ledere snakker mye om harmoni, men vegrer seg for å spille på lag med andre. Kina er en superstat med flere tusen års tradisjon for sentralisert statsmakt. Ledernes hovedmål er å sikre statens enhet og å fortsette den raske økonomiske veksten. De viktigste uenighetene i kinesisk politikk gjelder hvordan dette skal skje. Under Deng Xiaoping (1978–92) ble det gjennomført reformer som gjorde at lokale distrikts- og provinsledere fikk et stort økonomisk handlingsrom. Sentralregjeringen la beslag på en stadig mindre del av landets raskt økende inntekter. Ennå i dag er sentralmaktens andel av bruttonasjonalproduktet lavere enn i andre land. Det har skapt strid i Kinas kommunistiske parti. Mens en markedspolitisk fraksjon vil fremme fortsatt økonomisk vekst ved å la provinser og byer fortsette å disponere over sine inntekter, påpeker en sosialistisk fraksjon at dette gir ulikhet. De vil trekke inn ressurser fra de rike kystområdene og bruke dem på å utvikle innlandet.

Det er ikke sikkert at kombinasjonen av politisk sentralisme og

økonomisk desentralisering kan fortsette å fungere som hittil. Mens mye av den reelle økonomiske makten sitter ute i systemet, er det bare topplederne i Beijing som kan ta politiske initiativer. Det gjør det vanskelig å skifte kurs. De siste par årene har Kina dessuten ført en trangsynt politikk overfor sine naboland. Det har skapt frykt og mistanker, særlig i Sør-Korea, Japan, Vietnam og Filippinene.

På ett område har Kina likevel tatt et viktig globalpolitisk initiativ. Det gjelder dollarens fremtid som global reservevaluta. Kina sitter på enorme mengder dollar og skjelver ved tanken på en dollarkrise. Forslaget går ut på å opprette en ny verdensvaluta uten sedler eller mynter, men en verdi som skal følge verdien av en kurv av valutaer, der dollaren veier tyngst. Det er et forslag som kan ha fremtiden for seg, men det skal en skikkelig dollarkrise til før USA kan tenkes å diskutere det.

Hva da med gamle Europa? Ja, Morgenbladets lesere kjenner eurokrisen og det enorme ansvar som hviler på forbundskansler Angela Merkels skuldre. Skal hun satse sine velgeres sparepenger på å redde euroen av hensyn til Europa og verden? Eller skal hun prioritere å bli gjenvalgt? Nå har hun nølt lenge nok. Gamle Helmut Kohl har gått ut og kritisert henne.

Bare Tyskland kan redde EU. Ikke alene, men ved å satse. Og hvis det lykkes, kan det igjen bli mulig å tenke som Jürgen Habermas i en kronikk som ble gjengitt i Klassekampen 24. august: «Hvorfor skal vi holde fast ved EU og målet om en stadig tettere politisk union? Det opprinnelige motivet – å umuliggjøre nye kriger i Europa – er jo allerede innfridd. Men vi må også forstå Den europeiske union som et skritt i retning av Kants politisk konstituerte verdenssamfunn.»

Det gradvis tettere samarbeidet i EU, med nye fremskritt etter hvert tilbakeskritt, er den mest nærliggende modellen for det som bør skje i verden som helhet.

stein@prio.no Stein Tønnesson er forsker ved Institutt for fredsforskning (Prio).

Publisert 02. september 2011